

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

©2022 ГОЛОБОРОДЬКО А. Ю.

УДК 330.34:338
JEL Classification: O16**Голобородько А. Ю.****Сутність економічного розвитку підприємства**

Методологічним базисом розуміння сутності дефініції «розвиток» стали узагальнені результати досліджень багатьох наукових шкіл з означеного напрямку. На засадах проведеної автором діалектичної оцінки наукових досліджень щодо існуючого розуміння сутності економічного розвитку та економічного розвитку підприємства запропоновано групування існуючих поглядів на три підходи, а саме: екстенсивно-інтенсивні трансформації, процесна система динамічних трансформацій, циклічна еволюційна трансформація. Проведене дослідження сутності й особливостей економічного розвитку підприємств дало змогу виділити основні компоненти цього процесу як системи та побудувати концепт економічного розвитку підприємства. Докладне вивчення сутності й особливостей трактування розвитку підприємства відповідно до різних наукових поглядів дозволило стверджувати, що розвиток підприємства – це багатогранний процес, який характеризується такими ознаками: розвиток підприємства є наслідком еволюційних трансформацій у суспільстві та економічній діяльності; розвиток підприємства обумовлений необхідністю пристосування організаційно-економічних потокових процесів відповідно до структурних змін у економічній системі всіх сфер діяльності; розвиток підприємства стимулює якісну трансформацію системи управління і організації економічної діяльності; розвиток підприємства передбачає побудову гнучкої, збалансованої та адаптованої до ринкового середовища організаційно-економічної системи функціонування у часі та просторі; рівень розвитку підприємства залежить від ресурсів; компетентностей та актуальності наявного потенціалу стосовно можливості його реалізації у відповідний час і місці; розвиток підприємства обумовлений прагненням до підвищення ефективності й отриманням конкурентних переваг.

Ключові слова: розвиток, економічний розвиток, підприємство, підходи, концепт економічного розвитку підприємства.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-4-140-147>

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 36..

Голобородько Альона Юріївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, Державний університет телекомунікацій (вул. Солом'янська, 7, Київ, 03110, Україна)

E-mail: alona.goloborodko.decor@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5416-0526>

UDC 330.34:338
JEL Classification: O16**Goloborodko A. Y. The Essence of the Enterprise's Economic Development**

The methodological basis for understanding the essence of the definition of «development» was the generalized results of research by various scientific schools in this direction. On the basis of the dialectical estimation of scientific research carried out by the author on the existing understanding of the essence of economic development and economic development of enterprise, it is proposed to group existing views in accordance with three approaches, namely: extensive-intensive transformation, the process system of dynamic transformations, cyclical evolutionary transformation. The carried out study of the essence and features of the economic development of enterprises allowed to identify the main components of this process as a system and build a conception of economic development of the enterprise. A detailed study of the essence and peculiarities of the interpretation of development of enterprise of different according to various scientific views made it possible to assert that the development of an enterprise is a multifaceted process, which is characterized by the following signs: the development of enterprise is a result of evolutionary transformations in society together with economic activity; the development of enterprise is determined by the need to adapt organizational-economic flow processes in accordance with structural changes in the economic system of all spheres of activity; the development of enterprise stimulates the qualitative transformation of the management system and the organization of economic activity; the development of enterprise involves the construction of a flexible, balanced and adapted to the market environment of the organizational-economic system of functioning in time and space; the level of development of enterprise depends on resources; it also depends on competences and relevance of existing potential in relation to the possibility of its implementation at the appropriate time and place; the development of enterprise is determined by the desire to increase efficiency and gain competitive advantages.

Keywords: development, economic development, enterprise, approaches, conception of economic development of the enterprise.

Fig.: 1. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 36.

Goloborodko Alona Yu. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Department of Economics, State University of Telecommunications (7 Solomianska Str., Kyiv, 03110, Ukraine)

E-mail: alona.goloborodko.decor@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5416-0526>

Вступ. Сучасні умови функціонування підприємств різних сфер діяльності характеризуються високим рівнем конкуренції з динамічною ринковою кон'юктурою, структурними змінами у глобальних макросистемах, обумовленими стрімким впровадженням інноваційних цифрових технологій, оновленням ресурсів і компетентностей, трансформаціями потоків і бізнес-процесів. Таким чином, сучасні ринкові умови вимагають від підприємств нових проактивних засобів управління, які направлені на формування інтегративної адаптивної системи. Ефективне управління підприємством здійснюється на засадах всебічного дослідження особливостей економічного розвитку. Все це обумовило актуальність написання представленої статті.

Аналіз основних досліджень. Проблеми сутності розвитку відображені у роботах закордонних науковців Мескона М., Альберта М., Хедоурі Ф., Нортонна Й., Шумпетера, Р. Нельсона та С. Вінтера. Питання економічного розвитку наведені у дослідженнях вітчизняних учених, а саме: Богатирьова І., Кицяк В., Швиданенко Г., Бойченко К., Забродського В., Пономаренка В., Тридіда О., Кизи́ма М., Побережного Р., Василенка В., Кузьміна О., Мельник О., Пашенко О., Погорелова Ю., Турило А., Святенко С., Шубравської О., Островий Н., Краус К. та ін. Однак у наведених наукових працях не висвітлені питання економічного розвитку підприємства як системи.

Це питання набуває зростаючої практичної і наукової актуальності.

Метою статті є дослідження сутності, особливостей та виділення підходів до економічного розвитку підприємства, а також розробка концепту економічного розвитку підприємства.

Методологічним підґрунтям статті слугували сучасні положення теорії інновацій, теорії класичної та некласичної шкіл економіки, а також принципи сталого розвитку економічних процесів. Підґрунтям проведеного дослідження стали наукові роботи провідних вітчизняних і закордонних вчених з питань економічного розвитку підприємства. У статі використано загальнонаукові методи пізнання, узагальнення, системного аналізу, синтезу.

Методологічним базисом трактування дефініції «розвиток» постають узагальнені результати досліджень багатьох наукових шкіл з означеного напрямку.

Вивчення точок зору сучасних вчених-економістів дозволяє виявити відмінності в трактуванні поняття «розвиток», але більшість з них пов'язують його зі змінами і представляють як процес переходу від однієї стадії до іншої.

Аналіз наукових досліджень щодо сутності поняття «розвиток» дозволило виділити такі категорійні аспекти розкриття цієї дефініції. Філософська наука визначає, що розвиток являє собою саморух об'єкта – іманентний процес, джерело якого укладено в самому об'єкті, що розвивається. Розвиток виникає в результаті протиріч, боротьби нового і старого, боротьби «суперечливих, взаємовиключних, протилежних тенденцій», властивих об'єктам «природи», їхнього подолання, перетворення на нові протиріччя [30].

Розвиток – це наслідок еволюції і являє собою процес закономірної зміни, переходу від одного стану до іншо-

го, більш високого, від простого до складного, від нижчого до вищого [10].

Розвиток як економічна категорія являє собою незворотні, направлені та закономірні зміни економічної системи суспільства [14].

Сутність поняття «економічний розвиток» досить багатогранна і не знайшла єдиного концептуального мислення серед представниками різних економічних шкіл. Класична школа економіки в основі розуміння сутності економічного розвитку вбачає процеси зростання добробуту внаслідок розвитку виробництва й обміну. Марксистські розглядали розвиток як процес поєднання продуктивних сил і виробничих відносин, що призводить до еволюційної реструктуризації системи трудових відносин. Неокласична школа засновувала вивчення розвитку на засадах дослідження впливу на економічну діяльність двох основних чинників – праця і капітал, а саме побудова сценаріїв розвитку економічної рівноваги і застосування функціональних можливостей суспільного виробництва.

Прихильники інституціоналізму акцентують увагу на переважній ролі соціальних інститутів, які спрямовують вектори розвитку економічної діяльності серед окремих суб'єктів. Д. Нортон обґрунтовано залежність рівня економічного розвитку від організаційних чинників функціонування діяльності. Таким чином, головним чинником економічного зростання є ефективна організація економічного життя суспільства та системи в цілому [2]. Р. Нельсон та С. Вінтер у своїй теорії економічних змін довели залежність рівня економічного розвитку від еволюції виникнення змін у технологіях і процесах. Тобто інновації та технічний прогрес виступають головним каталізатором економічного розвитку [5].

Й. Шумпетер вказував на залежність економічного розвитку від технологічного прогресу суспільства. Він розмежовував динаміку і статику економічної діяльності, відокремив економічне зростання та економічний розвиток. На його думку, економічний розвиток – це окреме явище викликане спонтанними й дискретними змінами порушення рівноваги в економічному житті, які назавжди змінюють його попередній стан. При цьому ці зміни каналів функціонування економічної системи та зміщення центрів рівноваги можуть виникати у промисловості та сфері торгівлі. Розвиток сфери послуг залежить від спонтанних або дискретних змін уподобань споживачів. У межах теорії економічної динаміки економічний розвиток має фрагментарний характер і викликаний виникненням нових явищ або рішень. Економічне зростання – це збільшення виробництва і споживання одних і тих самих товарів і послуг у часі [36].

Подальше становлення наукових досліджень про економічний розвиток набули наповнення неекономічними індикативами, включаючи насамперед екологічну і соціальну складові. Це спричинило виникнення концепції сталого розвитку. Концепція сталого розвитку направлена на встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб суспільства і врахуванням інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі. Сталий розвиток – це розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [1].

Особливо важливим у сучасних умовах є напрям становлення економічної думки по стимулюванню економічного розвитку внаслідок кризових явищ і конфліктів. У рамках цього напрямку доцільно передбачати механізми сприяння економічному зростанню та ефективним соціально-економічним трансформаціям на засадах інтеграції потенціалу ресурсів і компетентностей у всіх сферах і рівнях економічної діяльності.

В Україні теоретичні і прикладні аспекти економічного розвитку знайшли відображення у працях дослідників-науковців.

В Академічному тлумачному словнику української мови розвиток визначено як процес, внаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого [29].

Д. М. Стеченко і А. В. Григорович розглядають розвиток у загальному розумінні з позиції впровадження змін у двох аспектах. А саме як процес будь-якого роду змін різних форм матерії, а також як процес, який характеризується якісними і кількісними змінами від простого до складного [31]. Розвиток як процес переходу системи з одного стану в інший, що супроводжується зміною її якісних і кількісних характеристик, розглядає також О. Шубравська [35, с. 37]. Аналогічної думки дотримується Ю. Погорелов, який розглядає розвиток через кількісні та якісні зміни у функціонуванні системи, що характеризуються багатомірністю, спрямованістю і часто неминучістю, накопичуються і викликають перехід системи до якісно іншого стану [26, с. 31]. При цьому автор наголошує на необхідності дослідження розвитку з філософського підходу як загальнонаукової категорії з трьох сторін: як закон, як принцип та як явище. Розвиток як закон характеризує перехід від одного буття до іншого, відмінного за кількісними або якісними, більш позитивними характеристиками. Розвиток як явище є протилежним до буття, яке знаходиться в статичному стані. Розвиток як принцип є іманентною рисою буття та можливістю його змін [26, с. 31]. Розвиток в загальному розумінні передбачає якісні зміни об'єктів, появу нових форм буття, інновацій та нововведень, пов'язаних із перетворенням їх внутрішніх і зовнішніх зв'язків [27].

У роботах Л. Мельника під розвитком вбачається необоротна, спрямована, закономірна зміна системи на основі реалізації внутрішньо властивих їй механізмів самоорганізації [10].

О. Раєвнева у своїх дослідженнях під розвитком розуміє процес формування нової дисипативної структури, вираженої в якісній зміні складу, структури і способу (моделей) функціонування системи, який виявляється в кризовій формі і спрямований на досягнення змінюваних глобальних цілей [11].

Деякі автори розглядають розвиток з проактивної позиції. В енциклопедії бізнесмена Р. Дяків вважає, що розвиток – це процес руху від нижчого до вищого (до більших досягнень), в результаті чого відбувається зміна якості предмета, явища, діяльності, перехід до більш нового, прогресивного [13]. С. Дуңдою під розвитком розуміється зміна процесу або явища від простого до складнішого [12].

Економічний розвиток сприяє диференціації сфер діяльності і конкуренції, стимулює зростання соціальної за-

хищеності, відповідальності та продуктивності. Економічний розвиток – це якісний наслідок еволюційних процесів у економічній системі. Доцільно відрізнити поняття розвитку від зростання. Економічне зростання характеризується якісною зміною кількісних показників і динамікою темпів зростання економічної діяльності.

На нашу думку, не кожний розвиток може супроводжуватись зростанням або мати економічний ефект. Економічний розвиток – процес зміни стану підприємства, який може мати як прогресивний, так і регресивний напрям з отриманням економічного ефекту або, відповідно, мати негативні наслідки для діяльності всієї системи функціонування.

Розвиток економічної діяльності насамперед пов'язаний з розвитком підприємств як центральної ланки всієї системи управління. Зважаючи на цей аспект, вважаємо за необхідне дослідити саме поняття «розвиток підприємства» під різним кутом наукового розуміння його сутності.

Хавровою К. виділено чотири основні етапи розвитку підприємств [3].

Перший етап (1820–1870 рр.) характеризується розвитком підприємств в умовах вільної конкуренції. Основна увага при цьому зосереджена на становленні торговельних відносин і на засобах збуту своєї продукції. Зусилля підприємств були спрямовані на мінімізацію несподіваних ситуацій в ринковому середовищі на засадах встановлення контакту між учасниками на всіх рівнях економічної діяльності підприємства.

Другий етап (1871–1930 рр.) розвитку підприємств відбувався в умовах підвищення концентрації капіталу. В цей час почали утворюватися монополістичні структури економіки, активно простежується взаємозалежність підприємств від галузевих систем, що складається в їх кооперування у великі об'єднання для забезпечення послуг у галузях, не вигідних для великого підприємства.

Третій період розвитку підприємств (1931–1975 рр.) супроводжувався розвитком електротехніки, електроніки, інформатики, обчислювальної техніки. Внаслідок цього виникли нові можливості і джерела для розвитку економічної діяльності, що призвело до виникнення нового типу зв'язків між підприємствами – на рівні національних економік.

На четвертому етапі (1976 р. – дотепер) розвиток підприємства відбувається в умовах виникнення міжнародних зв'язків. При цьому економічна система набуває розширення і стає інтернаціональна. Розвиток підприємств формується в умовах становлення глобальної економіки. Доцільно зазначити, що сучасний економічний розвиток відбувається під впливом інноваційних технологічних трансформацій, передбачає впровадження ефективних механізмів мінімізації криз і ризиків.

У науковій літературі розвиток підприємств розглядають з одного боку, як такий тип змін, що підвищує ступінь організаційної системи функціонування діяльності, а з іншого – як окрему підсистему інноваційних поточкових процесів підприємства, що ведуть до кількісних та якісних змін всіх сфер економічної діяльності підприємства, а також механізм стратегічного та тактичного управління

на основі поєднання адаптивності контенту процесів внутрішньої системи економічної діяльності і встановлених партнерських зв'язків [30].

Швиданенко Г., Бойченко К. у вузькому розумінні під розвитком підприємства розглядає як стан чи результат зміни діяльності (складу, властивостей) підприємства, переходу підприємства в інший кількісний та якісний стан під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища. У широкому розумінні розвиток підприємства автор розкриває як незворотний, спрямований, закономірний процес, який є безперервною і послідовною зміною (сукупність змін) результатів чи станів підприємства в часі і просторі на кількісно та якісно інший за попередній під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища [20].

Засновуючись на моделі життєвого циклу організації діяльності, Пащенко О. розкриває розвиток підприємства як життєвий цикл, який характеризується часовими етапами і має такі стадії розвитку організації: народження, дитинство, отрочтво, рання зрілість, розквіт сил, повна зрілість, старіння, оновлення [21, с. 100]. Цей підхід заснований на еволюційній теорії розвитку. При цьому, на наш погляд, у сучасних умовах глобальних криз і невизначеностей означені етапи розвитку підприємств можуть мати хаотичний характер входження, або усунення окремих стадій розвитку.

Афанасьєв М. розуміє під розвитком підприємства об'єктивну зміну тільки якісних характеристик системи, обумовлену як фундаментальними законами природи (єдності і боротьби протилежностей, переходу кількості в якість, розвитку суспільства по спіралі і вгору), так і закономірностями функціонування конкретних систем (ста-

ріння обладнання, придбання досвіду і знань співробітниками, виснаження природних ресурсів), при якому формуються нові властивості системи [6, с. 27]. За цим підходом в основі сутності розвитку підприємства лежить вплив фундаментальних законів становлення суспільства і перенесення їх якісних властивостей на формування нових принципів управління діяльністю підприємства.

Деякі вчені у розвитку підприємства вбачають процес змін, що ведуть до підвищення стійкості і життєздатності системи, здатності запроваджувати антикризові механізми і пристосуватись до ризиків зовнішнього середовища [12, с. 296; 13, с. 62]. Досліджуючи сутність розвитку підприємства, у своїх роботах вчені акцентують увагу на тому, що розвиток підприємства пов'язаний з якісними змінами та оновленням господарської системи, а також організаційної структури підприємства, підвищенням ефективності його функціонування на основі вдосконалення техніки, технології та організації праці у всіх структурних підрозділах, підвищенням якості продукції та послуг, що надаються їм [16; 19].

Таким чином, наведена узагальнена систематизація дослідження сутності дефініції «розвиток підприємства» науковцями різних шкіл вказує на відсутність єдиного методологічного базису в розумінні цього поняття. Вчені розкривають поняття «розвиток підприємства» з урахуванням певних характерних ознак досліджуваної економічної категорії.

Узагальнення наукових підходів до розуміння сутності поняття «розвиток підприємства», яке наведено у табл. 1, надало змогу віділити три основні підходи: екстенсивно-інтенсивні трансформації, процесна система динамічних трансформацій, циклічна еволюційна трансформація.

Таблиця 1

Визначення поняття «розвиток підприємства»

Автори	Визначення поняття «розвиток підприємства»
1	2
<i>Екстенсивно-інтенсивні трансформації</i>	
Бондарь Н. Н. [8] Запасна Л. С. [16] Марцин В. С. [16]	Якісні зміни та оновлення господарської системи та організаційної структури підприємства, підвищення ефективності його функціонування на основі вдосконалення техніки, технології та організації праці у всіх структурних підрозділах, підвищення якості продукції та послуг, що надаються їм
Афанасьєв Н. В., Рогожин В. Д., Рудика В. І. [14]	Об'єктивна зміна тільки якісних характеристик системи, обумовлена як фундаментальними законами природи (єдності та боротьби протилежностей, переходу кількості у якість, розвитку суспільства по спіралі та вгору), так і закономірностями функціонування конкретних систем (старіння, устаткування, набуття досвіду і знань співробітниками, виснаження природних ресурсів), при якій формуються нові властивості системи
Плугіна Ю. А. [26]	Якісні перетворення в його діяльності за рахунок змін кількісних і структурних характеристик техніко-технологічних, організаційно-комунікаційних, фінансово-економічних ресурсів на основі ефективного використання інтелектуально-кадрових ресурсів та інформаційних технологій
Дунда С. П. [13]	Сукупність спрямованих, інтенсивних і якісних змін економічної природи, що відбуваються на підприємстві внаслідок суперечності у внутрішньому середовищі та впливів факторів зовнішнього середовища
<i>Процесна система динамічних трансформацій</i>	
Богатирьов І. О. [32]	Сукупність змін різної економічної природи, спрямованості, інтенсивності, що об'єктивно відбуваються в соціально-економічній системі підприємства під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, а також призводять до переходу та фіксації підприємства в різний організаційно-економічний стан (щодо сталого характеру)

1	2
Кифяк В. [23]	Динамічна система взаємодіючих підсистем, передумов, факторів і принципів, які формують вектор кількісних і якісних змін функціонування підприємством, спрямованих на досягнення пріоритетів
Швиданенко Г. О., Бойченко К. С. [33]	Незворотний, спрямований, закономірний процес, який є безперервною і послідовною зміною (сукупність змін) результатів чи станів підприємства в часі і просторі на кількісно та якісно інший за попередній під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища
Надтока Т. Б., Какуніна Г. А. [24]	Процес сукупних змін у соціально-економічній системі підприємства, спрямований на його перехід у новий якісно-кількісний стан у часі під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, причому за напрямом він може бути як позитивним, так і негативним
Забродський В. А., Кизим М. О. [25]	Процес переходу економіко-виробничої системи в новий, більш якісний стан шляхом накопичення кількісного потенціалу, зміни й ускладнення структури і складу, наслідком чого є підвищення її здатності чинити опір руйнівній дії зовнішнього середовища і ефективність функціонування
Пономаренко В. С., Тридід О. М., Кизим М. О. [17]	Процес кількісно-якісних змін у системі, ускладнення структури і складу, в результаті чого підвищується її опірність дестабілізуючому впливу зовнішнього середовища й ефективність функціонування
Раєвська О. В. [11]	Унікальний процес трансформації відкритої системи в просторі та часі, який характеризується перманентною зміною глобальних цілей його існування шляхом формування нової дисипативної структури і переводом його в новий аттрактор (одна з альтернативних траєкторій розвитку підприємства) функціонування
Побережний Р. О. [27]	Спрямована зміна якісного стану організації, її структури, складу або властивостей, кількісних чи якісних змін елементів організації. При цьому розвитку організації притаманні ті ж властивості, що і «філософському розвитку», тобто циклічність і спіральність
Шимановська-Діанич Л. М. [31]	Має місце лише тоді, коли система має змогу отримати нові інтегративні властивості, якими вона до цього часу не володіла
<i>Циклічна еволюційна трансформація</i>	
Василенко В. О. [28]	Не разові перетворення з метою досягнення «найкращого» стану системи, а процес, що не припиняється з часом, плин якого не завжди відбувається постійно і безупинно, найчастіше йде стрибкоподібно з подоланням різних за глибиною та охопленням криз
Кузьмін О. Є., Мельнік О. Г. [29], Пашенко О. П. [21]	Розвиток кожної організації має циклічний характер, тобто проходить через певні стадії життєвого циклу, що визначають особливості виробничо-господарської, інвестиційної, фінансової та інших видів діяльності
Погорелов Ю. С. [30]	Безупинний процес, що відбувається за штучно встановленою або природною програмою як зміна станів підприємства, кожен з яких є якісно іншим за попередній, через що у підприємства як у більш складної системи виникають, розкриваються та можуть бути реалізовані нові можливості, нові властивості, якості та характерні риси, які сприяють здатності підприємства виконувати нові функції, вирішувати принципово інші завдання, що зміцнює його позиціонування в зовнішньому середовищі і підвищує здатність протидіяти його негативним впливам
Мескон М. Х., Альберт М., Хедоурі Ф. [4]	Довгострокова програма вдосконалення можливостей вирішувати різні проблеми і здібностей до відновлення, особливо шляхом підвищення ефективності управління культурою організації
Турило А. М., Святенко С. В. [33]	Економічна складова життєдіяльності підприємства в усіх її формах і проявах протягом його життєвого циклу здійснюється під впливом екзогенних та ендогенних факторів і орієнтована на досягнення поставленої власником мети
Шубравська О. В. [7]	Процес переходу системи з одного стану в інший, що супроводжується зміною її якісних і кількісних характеристик

Джерело: складено автором

За наведеними дослідженнями видно, що вчені при розкритті питання розвитку підприємств звертають увагу на якісну сторону формування цього процесу під впливом інновацій і технологій як інтенсивного розвитку. Деякі вчені акцентують увагу тільки на кількісних (екстенсивних)

змінах розвитку підприємства. Але більшість науковців під розвитком підприємства розуміють синтез кількісних і якісних змін, а саме як екстенсивно-інтенсивні трансформації. Під розвитком підприємства ряд дослідників, такі як Богатирьов І., Кифяк В., Швиданенко Г., Бойченко К.,

Забродський В., Кизим М., Пономаренко В., Тридід О., Кизим М., Побережний Р., розуміють процесну систему динамічних трансформацій. Вчені Василенко В. О., Кузьмін О., Мельнік О., Пашенко О., Погорелов Ю., Мескон М., Альберт М., Хедоурі Ф., Турило А., Святенко С., Шубравська О. описують розвиток підприємства як циклічну еволюційну трансформацію.

Проведене дослідження сутності й особливостей економічного розвитку підприємств дало змогу виділити основні компоненти цього процесу як системи та побудувати концепт економічного розвитку підприємства, який наведено на рис. 1.

Доцільно зазначити, що при різних еволюційних етапах розвиток розглядається з конкретної позиції, а саме – розвиток як: зв'язок всередині підприємств між власником і працівниками в умовах вільної конкуренції; взаємозалежність підприємств від галузевих систем в умовах підвищення концентрації капіталу; нового типу зв'язків між підприємствами – на рівні національних економік; система більш високого рівня завдяки виникненню міжнародних зв'язків. На думку Хаврової К. С., основною умовою розвитку підприємства є його потенціал [18]. Однак, на наш погляд, потенціал підприємства є однією зі складових для ефективного розвитку підприємства.

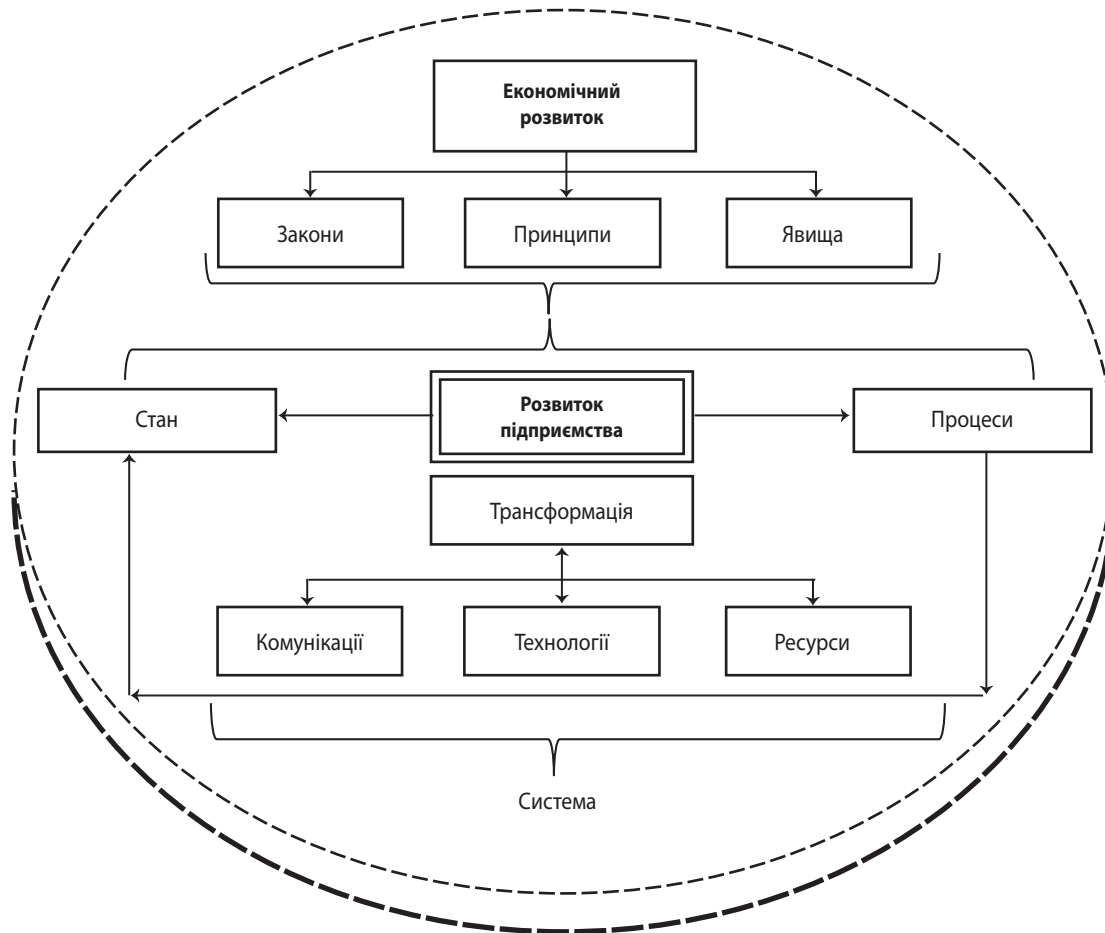

Рис. 1. Концепт економічного розвитку підприємства

Джерело: складено автором

Висновки. Докладне вивчення сутності та особливостей трактування розвитку підприємства різних наукових поглядів, дозволило стверджувати, що розвиток підприємства – це багатограничний процес, який характеризується такими ознаками:

- розвиток підприємства є наслідком еволюційних трансформацій у суспільстві та економічній діяльності;
- розвиток підприємства обумовлений необхідністю пристосування організаційно-економічних поточних процесів відповідно до структурних змін у економічній системі всіх сфер діяльності;

- розвиток підприємства стимулює якісну трансформацію системи управління і організації економічної діяльності;
- розвиток підприємства передбачає побудову гнучкої, збалансованої та адаптованої до ринкового середовища організаційно-економічної системи функціонування у часі та просторі;
- рівень розвитку підприємства залежить від ресурсів; компетентностей та актуальності наявного потенціалу стосовно можливості його реалізації у відповідний час і місці;

- розвиток підприємства обумовлений прагненням до підвищення ефективності та отриманням конкурентних переваг.

ЛІТЕРАТУРА

- Butlin J. Our common future. By World commission on environment and development. *Journal of International Development* (англ.) 1989. No. 1 (2). P. 284–287. DOI: 10.1002/jid.3380010208
- North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge : Cambridge University Press, 1990.
- Хаврова К. С. Интеллектуализация діяльності торговельних підприємств: концепція та методологія : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 Дніпро. URL: https://duan.edu.ua/images//head/Science/UA/Aca_Council/D_08_120_0/khavr_dysertatsiya2.Pdf
- Mescon M. H., Franklin M. A., Khedouri F. Management. Addison-Wesley Educational Publishers, Incorporated, 1988. 784 p.
- Richard R. Nelson, Sidney G. Winter. An Evolutionary Theory of Economic Change. 1982. p. 454
- Афанасьев Н. В. Управление развитием предприятия : монография. Харьков : ИД «ИНЖЕК», 2003. 184 с.
- Богатирьев І. О. Управление развитием підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Київ, 2004. 22 с.
- Бондарь Н. Н. Сучасні тенденції розвитку підприємств. URL: <http://www.trn.ua/articles/4724>
- Василенко В. А. Менеджмент устойчивого развития предприятия : монография. Киев : ЦУЛ, 2005. 644 с.
- Гальчинский А. С., Геец В. М., Кинах А. К., Семиноженко В. П. Инновационная стратегия украинских реформ. Київ : Знання України, 2002. 230 с.
- Гапоненко А. Л., Панкрухин А. П. Стратегическое управление : учебник для студ. вузов]. Москва : ОМЕГА-Л, 2006. 464 с.
- Дунда С. П. Теоретичні підходи до визначення поняття «розвиток підприємства». URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppci/2011_32/Dunda.pdf
- Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / за ред. Р. Дяківа. Київ : Міжнародна економічна фундація, ТзОВ «Книгодрук», 2000. 704 с.
- Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12384
- Забродский В. А., Кизим Н. А. Развитие крупномасштабных экономико-производственных систем. Харьков : Бизнес Информ, 2000. 72 с.
- Запасна Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства. URL: <http://masters.donntu.edu.ua/2011/iem/bashkevich/library/tez8.htm>
- Кифяк В. Теоретичні основи визначення категорії «розвиток підприємства» *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 8, ч. 2. С. 190–194.
- Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Основи менеджменту : підручник. Київ : Академвидав, 2003. 416 с.
- Марцин В. С. Особенности планирования в рыночных условиях хозяйствования. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 5 (119). С. 97–108.
- Мельник Л. Г. Экономика развития : учебник. Сумы : Университет. кн., 2013. 784 с.
- Надтока Т. Б. Соціальний розвиток промислового підприємства та механізми його управління // Управлінські технології у рішенні сучасних проблем розвитку соціально-економічних систем : монографія / за заг. ред. О. В. Мартякової. Донецьк : Вид-во ДонНТУ, 2011. С. 564–569.
- Пащенко О. П. Стратегічне управління розвитком підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2011. № 2. Т. 2. С. 99–103.
- Плугіна Ю. А. Інтелектуальний розвиток: сутність поняття. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 36. С. 193–196.
- Побережний Р. О. Основні напрямки розвитку підприємств машинобудування. *Вісник національного технічного університету «ХПІ»*. 2012. № 13. С. 90–100.
- Погорелов Ю. С. Категорія розвитку та її експлейнарний базис. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2012. Вип. 27, т. 1. С. 30–34.
- Погорелов Ю. С. Категорія розвитку та її експлейнарний базис. URL: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2012_27_1/Zb27_1_04.pdf
- Пономаренко В. С., Тридід О. М., Кизим М. О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи : монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2003. 328 с.
- Раєвнева О. В. Управление развитием підприємства: методологія, механізми, моделі: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. 496 с.
- Розвиток. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980). URL: <http://www.sum.in.ua/s/rozvytok>
- Сірко А. Ю. Сутність та визначення економічного розвитку підприємства. Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. 2016. Вип. 14. С. 541–544.
- Стеченко Д. М. Менеджмент. Словник-довідник : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Хмельницький : Вид-во «Поділля», 2004. 587 с.
- Турило А. М., Святенко С. В. Теоретико-методологічні основи фінансово- економічного розвитку підприємства. *Фінанси України*. 2010. № 2. С. 120–126.
- Швиданенко Г. О., Бойченко К. С. Розвиток підприємства: стратегічні наміри, ризики та ефективність : кол. моногр. Київ : КНЕУ, 2015. 231 с.
- Шимановська-Діанич Л. М. Управление развитием персоналу організації: теорія і практика : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2012. 462 с.
- Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрямки дослідження. *Економіка України*. 2005. № 1. С. 36–42.
- Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Київ : ВД «Києво-Могила. акад.», 2011. 242 с.

REFERENCES

- Afanasev, N. V. *Upravleniye razvitiyem predpriyatiya* [Enterprise Development Management]. Kharkiv: ID «ІНЖЕК», 2003.
- Bohatyrov, I. O. "Upravlinnia rozvytkom pidpriemstva" [Enterprise Development Management]: *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.06.01*, 2004.
- Bondar, N. N. "Suchasni tendentsii rozvytku pidpriemstv" [Modern Trends in the Development of Enterprises]. <http://www.trn.ua/articles/4724>

- Butlin, J. "Our common future. By World commission on environment and development". *Journal of International Development*, no. 1(2) (1989): 284-287. DOI: 10.1002/jid.3380010208
- Dunda, S. P. "Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia «rozvytok pidpriemstva»" [Theoretical Approaches to Defining the Concept of «Enterprise Development»]. http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pppei/2011_32/Dunda.pdf
- "Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy" [Encyclopedia of Modern Ukraine]. https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12384
- Entsyklopediia biznesmena, ekonomista, menedzhera* [Encyclopedia of a Businessman, Economist, Manager]. Kyiv: Mizhnarodna ekonomichna fundatsiia, TzOV «Knyhodruk», 2000.
- Galchinskiy, A. S. et al. *Innovatsionnaya strategiya ukrainskikh reform* [Innovative Strategy of Ukrainian Reforms]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2002.
- Gaponenko, A. L., and Pankrukhin, A. P. *Strategicheskoye upravleniye* [Strategic Management]. Moscow: OMEGA-L, 2006.
- Khavrova, K. S. "Intelektualizatsiia diialnosti torhovelnykh pidpriemstv: kontseptsii ta metodolohiia" [Intellectualization of Trade Enterprises: Concept and Methodology]. https://duan.edu.ua/images/head/Science/UA/Aca_Council/D_08_120_0/khavr_dysertatsiya2.Pdf
- Kuzmin, O. Ye., and Melnyk, O. H. *Osnovy menedzhmentu* [Basics of Management]. Kyiv: Akademydav, 2003.
- Kyfiak, V. "Teoretychni osnovy vyznachennia katehorii «rozvytok pidpriemstva»" [Theoretical Foundations of the Definition of the «Enterprise Development» Category]. *Ekonomichnyi analiz*, vol. 2, no. 8 (2011): 190-194.
- Martsin, B. C. "Osobnosti planirovaniya v rynochnykh usloviyakh khozaystvovaniya" [Features of Planning in Market Conditions of Management]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 5(119) (2011): 97-108.
- Melnik, L. G. *Ekonomika razvitiya* [Development Economics]. Sumy: Universitet. kn., 2013.
- Mescon, M. H., Franklin, M. A., and Khedouri, F. *Management*. Addison-Wesley Educational Publishers, Incorporated, 1988.
- Nadtoka, T. B. "Sotsialnyi rozvytok promyslovoho pidpriemstva ta mekhanizmy yoho upravlinnia" [Social Development of an Industrial Enterprise and Mechanisms of Its Management]. In *Upravlinski tekhnologii u rishenni suchasnykh problem rozvytku sotsialno-ekonomichnykh system*, 564-569. Donetsk: Vyd-vo DonNTU, 2011.
- Nelson, R. R., and Winter, S. G. *An Evolutionary Theory of Economic Change*, 1982.
- North, D. C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Pashchenko, O. P. "Stratehichne upravlinnia rozvytkom pidpriemstva" [Strategic Management of Enterprise Development]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky»*, vol. 2, no. 2 (2011): 99-103.
- Pluhina, Yu. A. "Intelektualnyi rozvytok: sutnist poniattia" [Intellectual Development: The Essence of the Concept]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, no. 36 (2011): 193-196.
- Poberezhnyi, R. O. "Osnovni napriamky rozvytku pidpriemstv mashynobuduvannia" [The Main Directions of Development of Machine-building Enterprises]. *Visnyk natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI»*, no. 13 (2012): 90-100.
- Pohorielov, Yu. S. "Katehoriia rozvytku ta ii ekspleinarniy bazys" [ENGLISH_UA Категорія розвитку та її експлейнарний базис]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky* vol. 1, no. 27 (2012): 30-34.
- Pohorielov, Yu. S. "Katehoriia rozvytku ta yii ekspleinarniy bazys" [Category of Development and Its Explanatory Basis]. http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2012_27_1/Zb27_1_04.pdf
- Ponomarenko, V. S., Trydid, O. M., and Kyzym, M. O. *Stratehiia rozvytku pidpriemstva v umovakh kryzy* [Enterprise Development Strategy in Crisis Conditions]. Kharkiv: VD «INZhEK», 2003.
- "Rozvytok" [Development]. *Akademychnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy (1970-1980)*. <http://www.sum.in.ua/s/rozvytok>
- Raievnieva, O. V. *Upravlinnia rozvytkom pidpriemstva: metodolohiia, mekhanizmy, modeli* [Enterprise Development Management: Methodology, Mechanisms, Models]. Kharkiv: VD «INZhEK», 2006.
- Shubravskaya, O. "Stalyi ekonomichnyi rozvytok: poniattia i napriamky doslidzhennia" [Sustainable Economic Development: Concepts and Directions of Research]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 1 (2005): 36-42.
- Shumpeter, I. A. *Teoriia ekonomichnoho rozvytku: Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tsykladu* [The Theory of Economic Development: A Study of Profits, Capital, Credit, Interest, and the Economic Cycle]. Kyiv: VD «Kyievo-Mohyl. akad.», 2011.
- Shydanenko, H. O., and Boichenko, K. S. *Rozvytok pidpriemstva: stratehichni namiry, ryzyky ta efektyvnist* [Enterprise Development: Strategic Intentions, Risks and Efficiency]. Kyiv: KNEU, 2015.
- Shymanovska-Dianykh, L. M. *Upravlinnia rozvytkom personalu orhanizatsii: teoriia i praktyka* [Management of the Organization's Personnel Development: Theory and Practice]. Poltava: PUET, 2012.
- Sirko, A. Yu. "Sutnist ta vyznachennia ekonomichnoho rozvytku pidpriemstva" [The Essence and Definition of the Economic Development of the Enterprise]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. Mykolaivskiy natsionalnyi universytet imeni V. O. Sukhomlynskoho*, no. 14 (2016): 541-544.
- Stechenko, D. M. *Menedzhment. Slovnyk-dovidnyk* [Management. Dictionary-reference]. Khmelnytskyi: Vyd-vo «Podillia», 2004.
- Turylo, A. M., and Sviatenko, S. V. "Teoretyko-metodolohichni osnovy finansovo-ekonomichnoho rozvytku pidpriemstva" [Theoretical and Methodological Foundations of the Financial and Economic Development of the Enterprise]. *Finansy Ukrainy*, no. 2 (2010): 120-126.
- Vasilenko, V. A. *Menedzhment ustoychivogo razvitiya predpriyatiy* [Enterprise Sustainability Management]. Kyiv: TsUL, 2005.
- Zabrodskiy, V. A., and Kizim, N. A. *Razvitiye krupnomasshtabnykh ekonomiko-proizvodstvennykh sistem* [Development of Large-scale Economic Production Systems]. Kharkiv: Biznes Inform, 2000.
- Zapasna, L. S. "Ekonomichna sutnist rozvytku pidpriemstva" [The Economic Essence of Enterprise Development]. <http://masters.donntu.edu.ua/2011/iem/bashkevich/library/tez8.htm>

Стаття надійшла до редакції 16.11.2022 р.